

ISTORIE

Barry Strauss este profesor de istorie și studii clasice la Cornell University, Corliss Page Dean Fellow la Hoover Institution și expert în istorie militară antică. A scris și editat numeroase cărți, printre care *The Battle of Salamis*, *The Spartacus War* (Războiul lui Spartacus, Humanitas, 2022), *Masters of Command*, *The Death of Caesar* și *Ten Caesars*. Pentru mai multe informații, vizitați BarryStrauss.com.

BARRY
STRAUSS
RĂZBOIUL
TROIAN
O NOUĂ ISTORIE

Traducere din engleză
de Lia Decei

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Pentru Scott și Karen, Judy și Jonathan,
Larry și Maureen, pentru Ronna și Richard

CUPRINS

<i>Nota autorului</i>	9
<i>Evenimente care au legătură cu Războiul Troian</i>	11
<i>Notă despre istoria antică și arheologie</i>	13

RĂZBOIUL TROIAN

Introducere	29
1. Război pentru Elena	43
2. Corăbiile negre pornesc la drum	63
3. Operațiunea „Cap de pod”	85
4. Asaltul zidurilor	107
5. Războiul murdar	125
6. O armată în derivă	143
7. Câmpurile morții	160
8. La adăpostul întunericului	175
9. Șarja lui Hector	190
10. Călcâiul lui Ahile	207
11. Noaptea calului	220
Concluzie	233
<i>Glosar de nume proprii</i>	241
<i>Note</i>	251
<i>Notă despre surse</i>	275
<i>Mulțumiri</i>	299
<i>Indice</i>	301

NOTA AUTORULUI

Majoritatea citatelor din *Iliada* și *Odiseea* sunt din traducerea în limba engleză a lui Alexander Pope.* Câteva au fost traduse de autor pentru o mai mare acuratețe.

Homer nu folosește niciodată cuvântul „greci“, referindu-se în schimb la ahei, danai, argivi (locuitori din Argos) și, uneori, la eleni. Specialiștii moderni îi numesc micenieni pe grecii din Epoca Târzie a Bronzului. În această carte îi vom numi greci.

Toate datele din Epoca Bronzului, din acest volum (cca 3000–1000 î.Hr.), sunt aproximative, cu excepția celor special menționate.

* În traducerea de față am folosit *Iliada* și *Odysseia* traduse în hexametri de Dan Slușanschi (Humanitas, București, 2012) – traduceri de mare valoare literară și culturală, extrem de fidele nu doar prozodic, ci și din punctul de vedere al conținutului. În textul principal am redat numele proprii așa cum s-au impus și prin alte lucrări de specialitate în limba română (n. tr.).

EVENIMENTE CARE AU LEGĂTURĂ CU RĂZBOIUL TROIAN

Epoca Bronzului	3000–1000 î.Hr.*
Apogeul civilizației miceniene	1450–1180 î.Hr.
Scrierea Liniar B	1450–1180 î.Hr.
Perioada submiceniană	1180–1050 î.Hr.
Troia VI a–h	1740/1730–1300 î.Hr.
Troia VII (cunoscută înainte ca Troia VIIa)	1300–1210/1180 î.Hr.
Troia VIj (cunoscută înainte ca Troia VIIb ₁)	1210/1180–1130 î.Hr.
Troia VIIb ₂	1130–1050 î.Hr.
Războiul Troian	1210–1180 î.Hr.
Imperiul Hitit	1380–1180 î.Hr.
Noul Regat în Egipt	1550–1070 î.Hr.
Bătălia de la Megiddo	1479 î.Hr.
<i>Scrisorile de la Amarna</i>	1382–1334 î.Hr.
Bătălia de la Kadesh	1274 î.Hr.
Apogeul puterii Asiriei în Epoca Bronzului	1300–1200 î.Hr.
Distrugerea Ugaritului	1187 î.Hr.
Distrugerea palatelor din Grecia	1180 î.Hr.
Popoarele mării	1200–1100 î.Hr.
Evul întunecat grec	1150–750 î.Hr.

* Toate datele sunt aproximative (n. a.).

Renașterea greacă	800–700 î.Hr.
Inventarea alfabetului grec	750 î.Hr.
Homer	anii 700 î.Hr.
<i>Iliada</i> și <i>Odiseea</i> sunt scrise la Atena	560–527 î.Hr.

NOTĂ DESPRE ISTORIA ANTICĂ ȘI ARHEOLOGIE

Istoria antică a Greciei începe în mod tradițional în anul 776 î.Hr., când se presupune că au avut loc primele Jocuri Olimpice. Printr-o coincidență, cel mai timpuriu exemplu de alfabet grec datează din aproximativ 750 î.Hr. Prin urmare, atât tradiția, cât și specialiștii sunt de acord să numească tot ce s-a petrecut în Grecia înainte de secolul al VIII-lea î.Hr. „preistorie“. Dar, mulțumită arheologiei, știm foarte multe lucruri despre istoria grecilor „preistorici“. Și o parte a cunoștințelor noastre provin chiar din surse scrise, deoarece, cu mai multe secole înainte de alfabetul grecesc, scribii foloseau un sistem de scriere primitiv în greacă pentru a înregistra datele: denumit Liniar B, a fost în uz între circa 1450 și circa 1180 î.Hr., după care a dispărut. Scrieri mult mai sofisticate au supraviețuit de asemenea din alte așa-numite culturi preistorice, și ele oferă importante informații istorice despre Grecia preistorică.

Dar mai multe despre asta, mai târziu: mai întâi să trecem rapid în revistă perioada istorică a Greciei antice. Cetățile-state grecești au atins apogeul între aproximativ 750 î.Hr. și 323 î.Hr. Perioada cuprinsă între 750 î.Hr. și 480 î.Hr. este cunoscută sub numele de epoca arhaică, în vreme ce perioada dintre 480 î.Hr. și 323 î.Hr. este numită perioada clasică. La sfârșitul perioadei clasice, regele Alexandru III

al Macedoniei, cunoscut astăzi ca Alexandru cel Mare, a cucerit toată Grecia, ca și Imperiul Persan, din est. Cuceririle lui Alexandru au reprezentat începutul unei noi ere, cea a regatelor greco-macedonene, cunoscută sub numele de epoca elenistică, 323–30 î.Hr. Aceasta a fost urmată de Imperiul Roman, care a durat până în anul 476 d.Hr., când s-a despărțit în regatele barbare din apus și Imperiul Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin).

Aproape toate mărturiile antice scrise despre Războiul Troian datează din cei 1200 de ani scurși între începutul epocii arhaice și sfârșitul Imperiului Roman. Însă, pentru a înțelege mai bine ceea ce s-a întâmplat cu adevărat, trebuie să privim în urmă. Cele patru secole dinainte de începutul epocii arhaice sunt cunoscute ca evul întunecat grec (cca 1150–750 î.Hr.). „Întunecat“ se referă la absența scrierii, dar dovezile fizice descoperite de arheologi aruncă lumină asupra acestei perioade.

Un alt termen important este Epoca Fierului, folosit pentru mileniul dintre aproximativ 1000 î.Hr. și 1 d.Hr. În această epocă, noua tehnologie a făcut din fier cel mai rezistent metal pentru unelte și arme. Cele două milenii dinainte, din circa 3000 î.Hr. până în circa 1000 î.Hr., sunt cunoscute sub numele de Epoca Bronzului, după metalul cel mai răspândit pentru confecționarea uneltelor și armelor; fierul era cunoscut, însă rar. Epoca Bronzului este cadrul acestei cărți.

În ceea ce privește Grecia, Epoca Bronzului este de obicei împărțită în trei perioade: timpurie (3000–2100 î.Hr.), mijlocie (2100–1600 î.Hr.), și târzie (1600–1150 î.Hr.). Firește, sunt dificil de stabilit datele evenimentelor care au avut loc în urmă cu atât de mult timp. Cea mai mare parte a datării este relativă și aproximativă mai degrabă decât absolută: adică putem zice că A este mai vechi decât B ori chiar că A

provine din perioada, să spunem, 1600–1500 î.Hr., însă ra-reori putem să fim mai preciși.

Uneori, ne ajută izvoarele scrise care au supraviețuit, cum ar fi listele cu faraoni egipteni și anii lor de domnie (deși chiar și în acest caz nu suntem complet siguri în legătura cu datarea). Din când în când, auzim de o eclipsă care poate fi datată de astronomi. În puține situații este posibil să găsești mostre ale unor materii altădată vii (de la oase la cochilii de scoici și la minerale) care pot fi datate prin testare în laborator: datare cu radiocarbon, analiză prin activare neutronică sau dendrocronologie (numărarea inelelor arborilor, bazată pe fiziologia arborilor, ca și pe cantitatea de precipitații și alți factori de mediu). Cu ultima tehnică, de exemplu, erupția vulcanică uriașă care a distrus cea mai mare parte a insulei Thera a fost datată în 1627–1600 î.Hr.

Dar aceste cazuri sunt rare și aproximative, pentru că depind de calitatea mostrei și pentru că testarea este foarte scumpă. Dendrocronologia cere să dispui de un număr de mostre comparative de copaci antici, dar și să ai în apropiere copaci vii, cu modele identice de inele cu ale mostrei în cauză. Iar testarea cu radiocarbon poate limita datarea la aproximativ un secol, dar nu la un an.

Prin urmare, datarea materialului descoperit în pământ trebuie să fie făcută prin metode mai puțin rafinate, dar eficiente. Din fericire pentru istorici, vestigiile civilizațiilor trecute sunt de obicei depozitate în straturi. De exemplu, dacă o casă este construită în 1700 d.Hr. și apoi demolată și refăcută în 1800 î.Hr., vestigiile casei vechi se vor afla sub resturile casei noi. Sticla, lemnul, cărămizile, operele de artă sau alte materiale descoperite în fundațiile vechii case pot fi datate în perioada 1700–1800 î.Hr. Dacă am putea lua o „felie” de istorie din solul unui ținut antic, precum Grecia, am descoperi straturi de istorie așezate unul peste altul. Studiarea atentă a acestor straturi se numește stratigrafie.

Iar stratigrafia este unul dintre cele mai importante instrumente din trusa arheologului pentru stabilirea datelor.

Cetatea Troia, de exemplu, este alcătuită din douăsprezece niveluri separate din Epoca Bronzului. Fiecare corespunde cetății dintr-o anumită epocă precisă. Troia I, de exemplu, este cetatea așa cum era în circa 3000–2600 î.Hr., în timp ce Troia VII (numită înainte Troia VIIa) este cetatea din circa 1300–1180 î.Hr. Împărțirea între două straturi este uneori clară, dar alteori abia distinctă. De exemplu, există o diferență relativ mică între Troia VIIh (cca 1470–1300 î.Hr.) și Troia VIIi, dar Troia VIj (cca 1180–1130 î.Hr. – numită înainte Troia VIIb₁) era foarte diferită de Troia VIIi, care i-a urmat.

Cel mai comun obiect descoperit în straturile civilizației antice este ceramica. Urmărind atent schimbările formelor și stilurilor ceramicii și înregistrând cu vigilență stratul în care a fost descoperit un anumit ciob, experții pot data straturile arheologice, uneori destul de strict, la o generație, de exemplu.

Printr-o combinație în principal de analiză a ceramicii și stratigrafie, specialiștii au conceput un sistem de datare relativă pentru Epoca Bronzului din Grecia. Având ca repere câteva date absolute, perioadele cunoscute sub numele de Helladic timpuriu, mijlociu și târziu sunt cele pe care se bazează datarea preistoriei Greciei. Ele sunt subdivizate în subperioade, precum Helladic mijlociu III, Helladic târziu IIB₁.

Datarea ceramicii este uneori specifică pentru o anumită regiune, iar aceste perioade se aplică în principal Greciei continentale și insulare. În Anatolia, unde este situată Troia, datarea ceramicii este bazată pe ceramica produsă în acel loc, multă constituită din imitații ale ceramicii din Grecia, populară și foarte comercializată. Prin urmare, datarea ceramicii troiene diferă de datarea ceramicii grecești.

În principal, arheologii fac săpături în sol, dar cercetează și apele mării. Arheologia subacvatică din Marea Mediterană s-a dezvoltat foarte mult în ultimele decenii, cu descoperiri spectaculoase. Pentru Războiul Troian, trei epave din Epoca Bronzului, două în largul coastei Turciei și una în largul coastei Greciei, sunt foarte importante. Epava de la Ulu Burun (Turcia), o corabie din aproximativ 1300 î.Hr., epava de la Cap Gelidonya (Turcia) și epava de la Iria (Grecia), fiecare datată în aproximativ 1200 î.Hr., oferă dovezi fascinante.

Cu atât de mulți factori implicați, datarea evenimentelor în Epoca Bronzului este complicată și adesea controversată. Să luăm în considerare următoarele repere brute: din circa 2000 î.Hr. în 1490 î.Hr., civilizația a înflorit în insula Creta. Organizată în jurul câtorva mari palate, această civilizație este numită astăzi minoică. Minoicii erau agricultori, navigatori, negustori și artiști. Deși nu este clar cărui grup etnic aparțineau, știm că nu erau greci.

Primii vorbitori de limbă greacă au sosit din est, în Grecia, în jurul anului 2000 î.Hr. Aceștia aparțineau unei populații războinice și au cucerit peninsula greacă de la primii ei locuitori. În Epoca Târzie a Bronzului (cca 1600–1150 î.Hr.), civilizația nou-veniților domina Grecia printr-o serie de regele războinice, cele mai importante fiind Mycene, Theba, Tirynth și Pylos. Numim civilizația lor miceniană. Liniarul B (sistem de scriere în care fiecare simbol reprezintă o silabă) arată că limba lor era greaca și că venerau aceiași zei ca și descendenții lor greci din epocile arhaică și clasică. Pe scurt, erau greci. Dovezile sugerează că micenienii își spuneau ahei sau danai, cei doi termeni pe care, alături de argivi (locuitori din Argos), îi folosește Homer pentru ei. Textele din timpul Noului Regat egiptean se referă la regatul „Danaja” și la cetăți precum Mycene sau Theba din acest regat. Este

o confirmare independentă a cadrului politic despre care vorbește Homer.

Micenienii erau navigatori, războinici, jefuitori și negustori. În jurul anului 1490 î.Hr., ei au cucerit Creta minoică și au preluat fostele colonii ale acesteia din insulele situate în estul Mării Egee și de pe continent, în Anatolia (Turcia de azi), cea de la Milet. În următoarele secole, au purtat războaie și s-au angajat în diplomație, comerț, schimburi culturale și căsătorii dinastice cu marile regate din Mediterana de est. Cel puțin un rege micenian este tratat ca egal în corespondența diplomatică a unui rege hitit. Deși textele în Linia B nu permit identificarea unor evenimente specifice, ele oferă o abundență de date referitoare la arme și la felul în care se purta războiul. Dacă a avut loc cu adevărat, Războiul Troian a fost un eveniment din epoca miceniană – unul dintre ultimele mari evenimente dinaintea declinului și dispariției civilizației miceniene în anii 1100 î.Hr.

Principalul rival al micenienilor a fost cel mai mare regat din Anatolia, Hatti, astăzi cunoscut ca Regatul Hitit. Marele rege al hitiților era destul de important pentru a corespunde de pe picior de egalitate cu marii conducători din Asiria, Babilon, Mitanni și Egipt și destul de puternic pentru a purta războaie cu ei. Aceste șase regate au fost marile puteri din regiune în Epoca Târzie a Bronzului.

Din fortăreața lor situată pe înălțimile platoului central anatolian, marea cetate Hattusha, hitiții se luptau pentru conducerea lumii de atunci. Erau în principal interesați să se extindă spre sud, pe coasta mediteraneeană a Anatoliei, și spre est, în Siria. Dar s-au trezit implicați, vrând-nevrând, în politica în continuă schimbare din Anatolia de vest. Mulțumită dovezilor furnizate de arheologie și epigrafie, această poveste este mult mai bogată decât s-ar crede – și în mare măsură nespusă.